

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Θ. ΣΑΚΑΛΗ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ
ΣΤΟΝ «ΣΟΛΟΙΚΙΣΤΗ» ΤΟΥ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ

Α' ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ διάλογο τοῦ Λουκιανοῦ *Ψευδοσοφιστής* ἢ *Σολοικιστής* πρέπει νὰ τὸν τοποθετήσουμε μέσα στὰ ἔργα ποῦ ἔγραψε ὁ συγγραφέας στὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του. Μαζὶ μὲ τὰ *Λεξιφάνης*, *Ῥητόρων Διδάσκαλος* καὶ *Ἀληθῶν Διηγημάτων* ὁ διάλογος αὐτὸς ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ἔργων ἐκείνων τοῦ Λουκιανοῦ, ποῦ χαρακτηρίζονται ὡς σάτιρες καὶ ποῦ ἀντικείμενό τους εἶναι ἡ περιοχὴ τῆς Λογοτεχνίας καὶ τῆς Φιλολογίας γενικὰ¹.

Εἶναι γνωστὸ βέβαια πὼς ἡ γλῶσσα τοῦ Λουκιανοῦ χαρακτηρίζεται, ὅπως ἄλλωστε ὅλη ἡ γραμματεία τῆς ἐποχῆς του, ἀπὸ τὴν ἀττικιστικὴ καθαρότητα. Ἐποδεικτικὰ γι' αὐτὸ ἔχουμε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὸ γνήσιο ἀττικὸ ἰδίωμα ποῦ μαρτυροῦν ὅλα του σχεδὸν τὰ ἔργα, καθὼς καὶ τὴν αὐτοσυνειδησία τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς γνήσιας ἀττικῆς γλῶσσας². Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁ Λουκιανὸς παρουσιάζεται καὶ ὡς θεωρητικὸς τοῦ Ἀττικισμοῦ μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἔργα, ποῦ ἀπηχοῦν καθαρὰ γλωσσικὰ καὶ ὑφολογικὰ ἐνδιαφέροντα³. Σ' αὐτὰ ἀνή-

1. Πβ. W. Schmid - O. Stählin, *Geschichte der griech. Literatur*, München 1924, τ. II², σελ. 716. Παρόμοια καὶ ὁ A. Baar στὴ μελέτη του *Lukians Dialog «Der Pseudosophist»*. *Progr. des K. K. Gymnasiums in Görz*, 1883, σελ. 9.

2. Διατείνεται μὲ ὑπερηφάνεια καὶ ἱκανοποίησι πὼς, παρόλο ὅτι εἶναι βάρβαρος στὴ γέννηση, ἐμφορεῖται ἀπὸ τρόπον καὶ παιδείαν ἑλληνικὴν. Πβ. *Ἀλιεύς* 19 καὶ *Δίς Κατηγορούμενος* 34.

3. Σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα, ἀν σ' αὐτὰ τὰ ἔργα ὁ συγγραφέας σκώπτει εὐλικρινὰ τοὺς Ἑπεραττικιστὰς γιὰ τίς ὑπερβολὰς τους ἢ ἀν κάτω ἀπὸ τὴ στηλίτευση αὐτῆ ὑπεραμύνεται τὴν αὐστηρὴ ἀττικὴ χρῆση, ἔχουν διατυπωθῆ διάφορες ἀπόψεις : Ὁ M. D. Macleod (*«An with the Future in Lucian and the Solecist. The Classical Quarterly 6(1956), σελ. 103-111*) ὑποστηρίζει ὅτι ἡ εἰρωνεία του αὐτῆ, προκειμένου γιὰ τὸ ἔργο του *Σολοικιστής*, εἶναι εὐλικρινὴς καὶ στρέφεται ἐναντίον ὀρισμένων προσωπικῶν του ἐχθρῶν. Τὸ ἴδιο ἀποφάνεται καὶ ὁ B. Baldwin (*The Pseudologists of Lucian. The Classical Review 12 (1962), σελ. 2-5*), ποῦ θεωρεῖ ὅτι ὁ Λουκιανὸς σατιρίζει τοὺς σύγχρονους του ἀττικιστὰς Φρόνιχο καὶ Μοίρη. Πβ. τοῦ ἴδιου : *Studies in Lucian*, Toronto 1973, σελ. 53 κ.έ., ὅπου διαπραγματεύεται καὶ

κουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Σολοικιστὴ, τὰ: *Λεξιφάνης, Ῥητόρων Διδάσκαλος, Πῶς δεῖ τὴν Ἱστορίαν συγγράφειν, Δις Κατηγοροῦμενος, Δίκη Φωνήεντων* καὶ *Ψευδολογιστῆς*.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, μέσα στὴ δίνη τοῦ Ἀττικισμοῦ ποὺ χαρακτῆριζε τὴν ἐποχὴ του, ὁ Λουκιανὸς κατορθώνει νὰ διατηρῇ κάποια γλωσσικὴ νηφαλιότητα καὶ νὰ μὴν παρασύρεται ἐντελῶς ἄβουλος ἀπὸ τὸ ρεῦμα τοῦ λογιωτατισμοῦ τῶν καιρῶν του, ποὺ ἤθελε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴ γλώσσα κάθε δικαίωμα νὰ ἀκολουθήσῃ τὴ φυσικὴ τῆς ἐξέλιξη. Αὐτὴ τὴ νηφαλιότητα τὴν ἐννοοῦμε σὰν κάποια συντηρητικὴ στάση ἀπέναντι στοὺς γλωσσικοὺς κορδακισμοὺς, ποὺ ὀδηγοῦσαν τοὺς συγγραφεῖς στοὺς ὑπεραττικισμοὺς καὶ τοὺς ψευδαττικισμοὺς. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τοῦ τῆς τακτικῆς εἶναι ὅτι σὲ πολλὰ ἔργα του στηλιτεύει τοὺς Ἀττικιστὲς γιὰ τὶς γλωσσικὲς τους ὑπερβολὲς καὶ τὴ δουλικὴ τους προσκόλλησιν καὶ ὑποταγὴν σὲ ἀττικὰ πρότυπα¹. Οἱ ὑπερβολὲς αὐτὲς καταντοῦσαν τὰ ἔργα τους ἄγουστα καὶ τὰ ἀποξένωναν ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ πραγματικότητά τῆς ἐποχῆς τους, ἐνῶ ὁ ἴδιος, σὲ πολλὰ ἄλλα ἔργα του, χρησιμοποιοῖ στοιχεῖα τῆς μεταγενέστερης περιόδου τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀντίθετα στὴν ἀττικὴ καθαρότητα². Αὐτὸ εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ὑπαγορεύεται, συνειδητὰ ἢ ἀσυνεῖδητα, ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη φύσιν τῶν ἔργων του: Ἀφοῦ σ' αὐτὰ χρησιμοποιοῖ πολὺ τὸ διάλογο, εἶναι ἀναγκασμένος ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ προσπαθῇ, στὰ διαλογικὰ κυρίως ἔργα, νὰ ἀπομακρύνῃ τὶς ἀπολιθωμένες λόγιες ἐκφράσεις καὶ λέξεις καί, γι' αὐτό, νὰ δείχνῃ κάποια διάθεσιν συμβιβασμοῦ μὲ τὶς γλωσσικὲς ἀρχὲς τῆς λαϊκῆς παράταξης, τὶς ὁποῖες ἡ ἐποχὴ του πολεμοῦσε ἀμείλικτα, ἀλλὰ καὶ ποὺ ὁ ἴδιος, κατὰ τὰ ἄλλα, ἀντιστρατευόταν ἀπὸ πεποίθησιν. Τὸ σατιρικὸ καὶ σκωπτικὸ πάλι στοιχεῖο τῶν συγγραφῶν του, ποὺ δὲν εἶναι

τὸ ζήτημα τῆς γνησιότητος τοῦ διαλόγου. Οἱ Schmid - Stählin, ὅπ. παραπ. σελ. 716, πιστεύουν γιὰ τὸν ἴδιο διάλογο πῶς τὸ γεγονός ὅτι ὁ Λουκιανὸς μάχεται ἐδῶ ὀρισμένες γλωσσικὲς χρήσεις, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἔχει υἱοθετήσῃ σὲ παλαιότερά του ἔργα, ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ διάλογος αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς τελευταίους του καὶ ὅτι ἔχουμε ἐδῶ μιὰν ἀναθεώρησιν παλαιότερων ἀπόψεών του. Γιὰ μᾶς τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Λουκιανὸς εἶναι ἓνας συκρατημένος ἀττικιστῆς, ποὺ ἐπιτρέπει ὅμως στὸν ἑαυτὸ του τὶς ἀκραῖες ἀττικιστικὲς χρήσεις μόνον ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ὑφολογικὴ καὶ αἰσθητικὴ, γενικά, σκοπιμότητα. Ἀπ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο νὰ στηλιτεύῃ ἄλλους γιὰ ἀλόγιστη χρῆσιν μιᾶς ἀττικιστικῆς ἀκρότητος, ποὺ ὅμως ὁ ἴδιος ἀλλοῦ δὲν τὴν ἀποφεύγει (βλ. παρακ. σελ. 83), γιὰ τὸ λόγο ὅτι θέλει νὰ προσδώσῃ στὸ κείμενό του φυσικότητα καὶ χάριν.

1. Βλ. Ζεὺς *Τραγωδῶς* 15, *Ψευδολογιστῆς* 5,6¹ πβ. καὶ W. Schmid, *Der Atticismus in seinen Hauptvertretern von Dionysius von Halikarnass bis auf den zweiten Philostratus*, Stuttgart 1887, τ. I, σελ. 224.

2. Γι' αὐτὸ τὸ θέμα βλ. F. G. Allinson, *Lucian, Selected Writings*, Boston - New York - Chicago - London 1905, σελ. XXXIV κ.έ.

μακριὰ ἀπὸ τὴ φύση τῆς κωμωδίας, τοῦ ἐπιβάλλει σὲ πολλὰ σημεῖα νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ ἀττικιστικὸ δόγμα, γιὰτι καὶ σ' αὐτόν, ὅπως στὸν κωμικὸ ποιητὴ, τὸ Κοινὸ δὲν εἶναι λιγότερο ἀπαραίτητο¹.

Τὰ πρόσωπα ποὺ διαλέγονται εἶναι δύο, ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Σοφιστής. Μὲ μιὰ σύντομη εἰσαγωγὴ ἀποσπᾷ ὁ Λουκιανὸς ἀπὸ τὸ Σοφιστὴ τὴν αὐτάρεσκη ὁμολογία ὅτι αὐτός, ὁ Σοφιστής, δὲν σολοικίζει καὶ ὅτι εἶναι σὲ θέση νὰ ἐλέγξῃ τὸν ὅποιονδήποτε ἄλλον ποὺ θὰ περιπέσῃ σὲ σολοικισμό. Μ' αὐτὸ τὸ στήριγμα ξεκινᾷ τὸ διάλογο ἀφήνοντας κατὰ τὴ συζήτηση σκόπιμα νὰ τοῦ ξεφεύγουν γλωσσικὰ σφάλματα², ποὺ ὁ Σοφιστής εἶναι ὑποχρεωμένος, σύμφωνα μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ του, νὰ παρακολουθήσῃ καὶ νὰ ἐντοπίσῃ.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ διαλόγου μποροῦμε νὰ τὸ χωρίσουμε στὶς παρακάτω τρεῖς ἐνότητες:

1. Κεφ. 1-4: Γιὰ τὰ σκόπιμα σφάλματα ποὺ γίνονται στὰ κεφάλαια αὐτὰ ὁ Λουκιανὸς δὲν δίνει καμιὰ ἐξήγηση, παρὰ ἀφήνει τὸ Σοφιστὴ ἀβοήθητο μέσα στὴν ἄγνοιά του.

2. Κεφ. 5-7: Στὴ δευτέρη ἐνότητα ὁ Σοφιστής δὲν παίρνει μέρος στὴ συζήτηση· ὁ λόγος παραχωρεῖται ἀπὸ τὸ Λουκιανὸ ἔμμεσα στὸ Σωκράτη τὸν ἀπὸ Μόψου, κάποιον πρόσωπο ποὺ εἶχε συναντήσει κάποτε ὁ συγγραφέας στὴν Αἴγυπτο. Αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἀναφέρεται σὲ μιὰ σειρά ἀπὸ γλωσσικὰ σφάλματα, ὁδηγεῖ ἕμως τὸ συνομιλητὴ του στὴν ἀνάκλυψη τοῦ λανθασμένου μὲ διάφορες εἰρωνικὲς ἐρωτήσεις καὶ ὑπαινιγμούς.

3. Κεφ. 8-12: Ἐδῶ τὸ λόγο τὸν παίρνουν πάλι τὰ δύο πρόσωπα καί, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ δύο πρῶτα μέρη, ἔχουμε σ' αὐτὸ σαφεῖς καὶ ρητὲς ἐξηγήσεις τῶν σφαλμάτων ποὺ γίνονται, ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ Λουκιανόν. Ἀναφέρεται δηλ. αὐτὸς ἄμεσα καὶ ἀπερίφραστα στὰ σφάλματα ποὺ γίνονται, τὰ κατονομάζει καὶ κάνει ἰδιαίτερα λόγο γιὰ τὶς διαφορὰς τῶν συνώνυμων λέξεων, γιὰ τὶς διαφορετικὲς συντάξεις τῆς ἴδιας λέξης καὶ γιὰ τὶς διαθέσεις τοῦ ῥήματος.

Β' ΟΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1, 165, 11: Ἐπει ὄφελον καὶ νῦν ἀκολουθήσαι δυνήσῃ³:

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συζητήσουμε ὅτι οἱ δύο σολοικισμοὶ τοὺς ὁποίους ὁ Λουκιανὸς ἀφήνει σκόπιμα στὴ φράση αὐτὴ εἶναι ἡ χρῆση τοῦ

1. Δις Κατηγορούμενος 34' πβ. καὶ W. Schmid, Attic., τ. I, σελ. 219.

2. Ὡς σολοικισμοὺς ἐννοεῖ ὁ Λουκιανὸς στὸ διάλογο αὐτὸν ὄχι μόνο τὰ συντακτικὰ σφάλματα ἀλλὰ καὶ τὰ γραμματικὰ.

3. Παραπέμπουμε στὶς σελίδες καὶ τοὺς στίχους τῆς ἐκδοσης τοῦ M. D. Macleod στὴ σειρά τῆς Ὁξφόρδης.

ὄφελον ὡς πάγιου καὶ ἀκλιτου τύπου, γιὰ ἔλα τὰ πρόσωπα καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν, καθὼς καὶ ἡ σύνταξή του μὲ ὀριστική καὶ ὄχι μὲ ἀπαρέμφατο, ὅπως συνήθιζαν νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν οἱ ποιητὲς καὶ οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς. Αὐτὸ εἶναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ τύπου αὐτοῦ στὰ κείμενα¹, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς μαρτυρίες τῶν διάφορων γραμματικῶν², οἱ ὁποῖες δὲν ἀφήνουν καμιάν ἀμφιβολία.

Τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι ποῦ βρίσκεται ὁ τρίτος σολοικισμὸς³, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Λουκιανὸς μιλάει λίγο παρακάτω (κεφ. 2): *Καὶ πῶς ἂν δύναιο τὸν ἕνα μαθεῖν τοὺς τρεῖς ἀγνοήσας; ἀναφερόμενος προφανῶς στὸ χωρίο ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει. Δηλαδή ὁ τρίτος αὐτὸς σολοικισμὸς πρέπει νὰ βρίσκεται μέσα στὶς λέξεις ἐπεὶ ὄφελον καὶ νῦν ἀκολουθῆσαι δυνήση. Ἴσως δὲν θὰ ἦταν καθόλου δικαιολογημένο νὰ ἀναζητήσουμε μέσα στὴ λέξη ὄφελον τὸν τρίτο σολοικισμὸ, νὰ θεωρήσουμε δηλαδή σὰν σωστὸν τύπο τὸ ὄφελον (μὲ ω), γιατί, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐξέταση ὀλόκληρου τοῦ διαλόγου, πουθενὰ δὲν κάνει ὁ Λουκιανὸς δυὸ σκόπιμα σφάλματα μέσα στὴν ἴδια λέξη. Ἀκόμη, οἱ διαφορὲς ἀδόκιμες χρήσεις ποῦ τὶς ἐπιτρέπει ὁ συγγραφέας ἐπίτηδες, γιὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἱκανότητα τοῦ Σοφιστῆ στὸ νὰ τὶς «συλλαμβάνῃ», πρέπει νὰ γίνωνται ἀντιληπτές ἰδιαιτέρα μὲ τὸ αὐτί, μιὰ καὶ ὁ συγγραφέας ἐνδιαφέρεται νὰ μᾶς παραστήσῃ μιὰ ζωντανή συνομιλία καὶ ὄχι νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἕνα γραπτὸ διάλογο. Ὅμως μιὰ τέτοια ὑπόθεση δὲν βρίσκει κανένα στήριγμα, γιὰτὶ στὸ δεῦτερο αἰῶνα μ. Χ. δὲν ὑπῆρχε φωνητικὴ διάκριση τοῦ Ο καὶ τοῦ Ω γι' αὐτοὺς ποῦ μιλοῦσαν τὴν Ἑλληνική⁴.*

1. Βλ. E. Schwyzer - A. Debrunner, *Griechische Grammatik*, München 1950, τ. II, σελ. 346.

2. Μοῖρις, 285 (Pierson) ὄφελον, ἐπὶ δύο προσώπων καὶ ἀπαρεμφάτων. Ἐξ ἀνάγκης ῥῆμα ἀκολουθήσει ῥήματι ἀπαρεμφάτω (sic). Ὡς μ' ὄφελ' Ἐκτωρ κτεῖναι... Ἡρωδ. Φιλαίτ. 255 (Dain) Τὸ ὄφελον συντάττεται πτώσει ὀνομαστικῆ καὶ ἐγκλίσει ἀπαρεμφάτω καὶ χρόνῳ παρεληλυθότι οἱ δὲ ὀριστικοῖς συντάττοντες ἀμαρτάνουσιν (ἐσφαλμένα ὁ Dain γράφει ὀριστικοῖς).

3. Νομίζουμε πῶς δὲν πρέπει νὰ λάβουμε καθόλου ὑπόψη τὸ σχετικὸ ἀρχαῖο σχόλιο (Rabe, σ. 36), γιατί δείχνει ὅτι ὁ σχολιαστὴς δὲν ἀντιμετωπίζει μὲ καμιὰ σοβαρότητα τὴν περίπτωση, ἀφοῦ ἀγνοεῖ καὶ βασικὰ ἀκόμη γραμματικὰ ζητήματα (π.χ. ἀποκλείει τὴ σύνταξή τοῦ νῦν μὲ Μέλλοντα!): ὄφελον τὸ γὰρ ὄφελον οὐδέποτε μέλλοντος συντάττεται ἀπαρεμφάτω ἢ ὑποτακτικῶ, ἀλλ' ἐνεστώτος ὀριστικῶ ἢ ἀπαρεμφάτω ἢ εὐκτικῶ, ὡσαύτως καὶ παρωχημένῳ. Ἐδει οὖν εἰπεῖν «ὄφελον ἀκολουθεῖν δυνήσῃ» καὶ μάλιστα, ὅτι καὶ τὸ νῦν πρόκειται, ὃ οὐδέποτε οὐδέ αὐτὸ μέλλοντι συντάσσεται. Διτιῶς οὖν ἐν τῷ ἐνὶ σεσολοίμισται διὸ καὶ λέγει, ὅτι τρεῖς σεσολοίμισται. Τὸ ἴδιο ἐσφαλμένα ἀναζητεῖ σολοικισμὸ στὴ σύνταξή τοῦ καὶ νῦν μὲ τὸ Μέλλοντα δυνήση καὶ ὁ H. Richard, *Über die Lykinosdialoge des Lukian*, σ. 49.

4. Ἐνδεικτικὲς γι' αὐτὸ ποῦ ὑποστηρίζουμε ἐδῶ εἶναι καὶ μερικὲς ἄλλες φράσεις ἀπὸ τὸν ἴδιο διάλογο: Κεφ. 2 ὅτε τὸ ἄθλον ἔφην σε καταπράξαι (ὅπου τονίζει

Ἔτσι, γιὰ νὰ ἐντοπίσουμε τὸ τρίτο σκόπιμο σφάλμα, πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι πιθανὸν ὁ Λουκιανὸς δὲν ἔγραψε ποτὲ ἀκολουθῆσαι, ἀλλὰ ἀκολουθήσειν, καὶ πὼς κάποιος παλαιός, ποῦ δὲν ἀναγνώρισε τὴ σκοπιμότητα τῆς σύνταξης αὐτῆς, θεώρησε ἕνα ἀπαρέμφατο Μέλλοντος μετὰ τὸ δύναιμαι ἐντελῶς ἔξω ἀπὸ τὸ δόκιμο ἀττικὸ λόγο καὶ τὸ ἀντικατέστησε αὐθαίρετα μὲ ἕνα ἀπαρέμφατο Ἄορίστου¹.

Τὴν ὑπόθεσὴ μας αὐτὴ ὑπαγορεύει τὸ σύστημα ποῦ ἀκολουθεῖ ὁ Λουκιανὸς σ' αὐτὸν τὸ διάλογο: Δηλαδή τὰ ἐκούσια γλωσσικὰ σφάλματα εἶναι διαλεγμένα ἔτσι, ποῦ γιὰ κάθε ἕνα ἀπὸ αὐτὰ νὰ ὑπάρχη ἰδιαίτερο λῆμμα σὲ ἕνα ἀττικιστικὸ ἢ παρόμοιο λεξικό. Κάνοντας ὑπαινιγμὸ στὰ λεξικά αὐτὰ ἀποσκοπεῖ ὁ συγγραφέας στὸ νὰ εἰρωνευτῆ τὴν ἀττικιστικὴ ματαιοδοξία τῶν σύγχρονῶν του σοφιστῶν. Γιὰ τὴν περίπτωσή μας ἔχουμε μιὰ παρατήρηση ἀπὸ τὸ Θωμᾶ Μάγιστρο, ὁ ὁποῖος ἀποκλείει τὴ σύνταξη τοῦ ἀπαρεμφάτου Μέλλοντος μὲ ρήματα βουλευτικά, δυνητικά καὶ παρόμοια (ὅσον ἀφορᾷ τοὺς δόκιμους ἀττικοὺς βέβαια): Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ βούλομαι μετὰ παρωχημένον καὶ ἐνεστῶτος μόνον τίθεται, οὐδέποτε δὲ μετὰ μέλλοντος... ὡσαύτως καὶ τὸ μαντεύομαι καὶ τὸ εἶω καὶ τὸ παραιτοῦμαι καὶ τὸ ὀρέγομαι καὶ τὸ κελεύω καὶ τὸ δύναιμαι².

Τὰ ἀντίθετα παραδείγματα στοὺς ἀττικοὺς εἶναι πάρα πολὺ λίγα, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὰ πάλι ὑπάρχουν ὑποψίες ὅτι προέρχονται ἀπὸ φθορὰ τῶν κειμένων³, ἐνῶ ἔχουμε ἄφθονα παραδείγματα ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους συγγραφεῖς καὶ τοὺς ποιητὲς ὅλων τῶν ἐποχῶν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας⁴, στοὺς ὁποίους ἀπαντᾷ συχνὰ ἀπαρέμφατο Μέλ-

τὸ ἄρθρο τό, γιὰ νὰ τὸ ἀκούση ὁ σολοικιστὴς καθαρὰ καὶ νὰ μὴν τὸ μεپردέψη μὲ τὸ τόν), κεφ. 5 λῆμμα πάρεστιν αὐτῶ, διὰ τῶν δύο μ, κεφ. 10 αὐτὸ τὸ ἄττα μὴ δασέως ἀλλὰ ψιλῶς ἐξενεγκεῖν.

1. Σὲ μιὰν ἀνάλογη αὐθαίρεσι ἀποδίδει ὁ M. D. Macleod (στὴ σειρὰ Loeb, τ. VIII, σελ. 13) τὴ γραφὴ λαγῶ: γιὰ νὰ ἐξοικονομηθῇ ὁ ἀναγκαῖος σ' αὐτὸ τὸ χωρίο σολοικισμός, πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη του, νὰ υἱοθετήσουμε τὴ γραφὴ λαγοί.

2. Ἐκδ. Ritschl, σελ. 64-66: αὐτὸς ὅπως ἴσως ἔχει ἀντλήσει ἀπὸ παλαιὸς γραμματικὸς, ὅπως ἦταν τὸ σύστημα τῶν Βυζαντινῶν λεξικογράφων καὶ γραμματικῶν.

3. Βλ. Phryn., σελ. 747 κ.έ. (Lobeck) καὶ R. Kühner - B. Gerth, Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, Hannover - Leipzig 1898-1904, τ. I³, σελ. 185· πβ. J.M. Stahl, Kritisch-Historische Syntax des griechischen Verbums der klassischen Zeit, Heidelberg 1907, σελ. 194, καὶ τοῦ ἰδίου Quaestiones Grammaticae ad Thucydidem pertinentes, Lipsiae 1886, σελ. 18, ὅπου ἐπιχειρεῖ νὰ ἀντικαταστήσῃ μὲ Ἐνεστῶτες μερικοὺς Μέλλοντες σὲ χωρία τοῦ Θουκυδίδη, τοῦ Σοφοκλῆ, τοῦ Πλάτωνα καὶ ἄλλων.

4. Ὁ W. Schmid, Attic., τ. II, σελ. 52, δὲν θεωρεῖ μαζὶ μὲ τὸν G. Hermann (Opusc. I, 281 κ.έ.) σωστὴ τὴν ἀπόφανση τοῦ Θωμᾶ Μάγιστρο. Ὁ E. Schwyzer, Gramm. II, σελ. 295, φρονεῖ ἀντίθετα πὼς δὲν πρέπει νὰ μεταβάλλουμε τὰ κείμενα

λοντος μετὰ ἀπὸ τὰ ρήματα ποῦ ἀναφέραμε καὶ ἰδιαιτέρα μετὰ ἀπὸ τὸ δύναιμαι καὶ τὰ συνώνυμά του :

Σοφοκλ. Φιλοκτ. 1394 *εἰ σέ γ' ἐν λόγοις πείσειν δυνησόμεθα* (σύμφωνα μὲ τὸς κώδικες)¹.

Μανέθων, 1.119 *δύναται μετατρεψέμεν*.

Πολύβιος 21.11.13 *συλλογιζόμενος ὅτι μόνως ἂν δύναίτο κωλύσειν τὴν τῶν περὶ τῶν στρατοπέδων διάβασιν* (κατὰ τοὺς κώδικες N καὶ U).

Δίων Χρυσ. 1.174.3 *οὐδὲ ἐδύνατο ἐρεῖν*.

Ζώσιμος, Ἱστορ. III.1.197 (παραπομπὴ ἀπὸ τὸ Lobbeck, Phryn. 748) *δυνήσεσθαι τοῖς πράγμασι βοηθήσειν*.

Δράκων Στρατον. 6.7.8 *δύνασθαι χαριεῖσθαι*.

Συχνὰ ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ στοὺς παπύρους τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς :²

Leid. U 4.10 *ἔφη δύνασθαι τὰ ἔργα πάντα ἐπιτελέσειν* (sic).

Par. 63 *καὶ τῷ κατὰ βραχὺ λογίσεσθαι δυναμένῳ*.

Μετὰ τὶς παρατηρήσεις αὐτές, ποῦ δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολία γιὰ τὸ ὅτι ἓνα ἀπαρέμφατο Μέλλοντος μετὰ τὸ δύναιμαι θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει σολοικισμό, φαίνεται βέβαιη ἡ εἰκασία ὅτι τὸ χωρίο ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ πρέπει νὰ γράφτηκε ἀπὸ τὸ Λουκιανὸ ἔτσι : *ἐπεὶ ὄφελον καὶ νῦν ἀκολουθήσειν δυνήσει* (ἐνῶ ἐκεῖνο ποῦ εἶχε ὡς δόκιμο στὸ νοῦ του ὁ συγγραφέας εἶναι : *ἐπεὶ ὄφελος καὶ νῦν ἀκολουθῆσαι δυνήθηται*).

2.165.15 : Ἀρτιγενεῖους :

Ὅπως φαίνεται, ἡ δόκιμη λέξη ποῦ ἔχει ὁ Λουκιανὸς στὸ νοῦ του, σ' αὐτὸ τὸ χωρίο, καὶ τὴν παραλλάζει σκόπιμα γράφοντάς την ὡς ἀρτιγενεῖους, ἔτσι ποῦ νὰ περιπέσει σὲ σολοικισμό, εἶναι τὸ ἀρτιγενεῖς³. Ὅμως, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι ὑποστηρίζουν ὅλοι σχεδὸν οἱ μελετητὲς ποῦ

(ἐπειδὴ οἱ διάφοροι ἐκδότες ἐπεχείρησαν νὰ ἀπομακρύνουν τὶς λίγες αὐτὲς ἀδόκιμες περιπτώσεις ἀπὸ τοὺς ἀττικὸς συγγραφεῖς). Ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ἡ σύμφωνη ἐπιφύλαξη τῶν Kühner - Gerth, Stahl καὶ Schmid μπορεῖ νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια προκειμένου γιὰ τοὺς ἄλλους Ἀττικὸς, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς Θεουκιδίδη, Ξενοφῶντα καὶ Πλάτωνα, ποῦ ἐπηρεάζονται φανερά ἀπὸ τὴ γλώσσα τῆς ποίησης.

1. Βλ. σχετικὰ στοῦ Fr. Ellendt, *Lexicon Sophocleum*, Berlin 1872 (στὸ λῆμμα *δύναμαι*, ὅπου ὑποστηρίζει αὐτὴ τὴ σύνταξη στὸ Σοφοκλῆ καὶ ἄλλους).

2. Βλ. E. Mayer, *Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit*, Leipzig und Berlin 1906-1938, τ. II¹, σελ. 219.

3. Ἐσφαλμένα ὑποθέτει ὡς δόκιμη λέξη τὸ ἀρτιγέννητος ὁ H. Richard, *Über die Lykinosdialoge des Lukian*, Hamburg 1886, σελ. 49.

ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὸν τὸ διάλογο τοῦ Λουκιανοῦ¹, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη καμιά σχέση τὸ νοούμενο ὡς δόκιμο ἀρτιγενεῖς μετὰ τὸ ἐκούσια λανθασμένο ἀρτιγενεῖους: ὅλες οἱ μαρτυρίες τοῦ ἐπιθέτου ἀρτιγένειος στὰ κείμενα² πείθουν ὅτι δὲ μπορεῖ ποτὲ αὐτό, οὔτε ἀκόμη καὶ μὲ μεταφορική σημασία, νὰ ταυτιστῇ σημασιολογικὰ μετὰ τὸ ἀρτιγενεῖς, γιατί τὸ πρῶτο σημαίνει πάντοτε «ὁ ἀρτίως εἰς γένειον μεταβληθείς», ἢ «ὁ ἄρτι γενειῶν», δηλ. «αὐτὸς ποὺ μόλις ἔχει βγάλει γένεια», ἐνῶ τὸ δεύτερο ἔχει παντοῦ τὴν σημασίαν τοῦ «νεογέννητος». Γιὰ νὰ ἐξοικονομήσουμε ὁμῶς καὶ ἐδῶ ἓνα σολοικισμό, ποῦ, ὅπως φαίνεται, εἶναι ἀπαραίτητος στὸ χωρίο αὐτό³, πρέπει νὰ μᾶς ἐπιτραπῇ ἢ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Λουκιανὸς δὲν ἔγραψε ποτὲ ἀρτιγενεῖους, ἀλλὰ ἀρτιγεννήτους, τὸ ὁποῖο ὁμῶς μᾶς παραδόθηκε ὡς ἀρτιγενεῖους ἀπὸ παρανάγνωσις, ἴσως, ἢ ἀπὸ φθορὰ ἑνὸς ἀρχαίου χειρογράφου. Αὐτὸ τὸ ἀρτιγέννητος εἶναι περισσότερο τῆς καθομιλουμένης γλώσσας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν κατάληξή του, καί, ἐπομένως, προσφερόταν ὡραιότατα στὸ Λουκιανό, γιὰ νὰ στηρίξῃ ἓνα σκωπτικὸ παιχνίδι σὲ βάρος τῶν αὐστηρῶν Ἀττικιστῶν. Ὅπως δὴποτε βέβαια, καὶ τὸ ἀρτιγενής καὶ τὸ ἀρτιγέννητος δὲν τὰ βρίσκουμε σὲ κλασσικούς συγγραφεῖς, παρὰ μόνο σὲ μεταγενεστέρους. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁμῶς, μερικὲς μαρτυρίες τῶν γραμματικῶν καὶ ὀρισμένες χρήσεις σὲ λεξικογράφους, τόσο αὐτῶν τῶν δύο λέξεων, ὅσο καὶ τῶν συγγενῶν τους ποὺ ἔχουν ὡς δεύτερο συνθετικὸ μέρος τὸ -γενής ἢ τὸ -γεννητος, μᾶς ἐπιτρέπουν τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἀρτιγενής εἶναι περισσότερο δόκιμο⁴ ἀπὸ τὸ ἀρτιγέννητος⁵.

Καὶ πρῶτα πρῶτα στὸ Ὀνομαστικὸν τοῦ Πολυδεύκη, μέσα στὶς λέξεις ποὺ προτείνονται ὡς δόκιμες γιὰ τὴν ἀπόδοσις τῆς σημασίας τοῦ «νεογέννητος», ὑπάρχει καὶ τὸ ἀρτιγενής, ὅχι ὁμῶς καὶ τὸ ἀρτιγέννητος:

1. Βλ. M. D. Macleod (στὴ σειρά Loeb, τ. VIII, σελ. 8, σημ. 9) καὶ τὴν ἔκδοσις τῶν Hemsterhuis - Reitz - Lehmann, σελ. 488' πβ. ἀκόμη καὶ τοὺς indices τῶν Reitz καὶ Jacobitz.

2. Ἀππιανός, *Λιβυκὴ* 8 ἀρτιγενεῖους ἐπιλέκτους τριακοσίους, Ἀνθολ. Παλατ. 9.219 (Διδδ.) ἀρτιγένειος χνόος, Νόννος, *Διον.* 18.135 παῖς ἀρτιγένειος, Pap. Arch. V 166, No 17,2 (τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων).

3. Γιὰ νὰ δικαιολογηθῇ τὸ «τριπλῆ» τῶν κωδίκων ποὺ χρησιμοποιοεῖ ὁ Λουκιανὸς παρακάτω στὸ ἴδιο κεφάλαιο: *Λέλεκται καὶ σεσολοίκισται τριπλῆ* (codd. βγ).

4. Ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους προτιμοῦν τὸ ἀρτιγενής αὐτοὶ ποὺ ἔζησαν μετὰ τὴν ἀττικιστικὴ κίνησις, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει διαπιστωθῇ πὼς ἔχουν ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασις τοῦ Ἀττικισμοῦ: Ὁ αὐστηρὸς ἀττικιστὴς Αἰλιανὸς χρησιμοποιοεῖ μόνο τὸ ἀρτιγενής καὶ μάλιστα μὲ μιὰ σχετικὴ συχνότητα, στὸ *Περὶ Ζώων* 4.34 οἱ δὲ σκύμνοι ἀρτιγενεῖς..., 7.9 τοῖς δὲ ἀρτιγενέσι προβάλλουσιν ὀρνίθων τεθηραμένων ἐξηρημένους τοὺς ἐγκεφάλους κ.ά. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Διοσκουρίδης 4.142 ἂν τις ἀρτιγενεῖ παιδίῳ τρίψας τι τούτων δῶ καταπιεῖν, ὁ Σωρανὸς 1.87 καὶ μερικοὶ ἄλλοι.

5. Γιὰ τὸ ἀρτιγέννητος βλ. καὶ Cobet, Var. Lect. 175.

I,230-231 ἐπὶ φυτῶν καὶ δένδρων καρποφόρων ἐρεῖς... νέον, νεογενές, νεοβλαστές, ἀρτιγενές, ἀρτίγονον...

II,8 βρέφος νεογενές, νεόγονον, ἀρτιγενές, ἀρτίγονον...

Ἡ παρούσα, πάλι, τῆς λέξης αὐτῆς στὴν Καινὴ Διαθήκη, Ἐπισ. Πέτρου Α' 2.2 ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη, καθὼς καὶ ἡ ἀπουσία τοῦ ἀρτιγενῆς ἀπ' αὐτὴν προδίδουν τὴ λαϊκότητα τῆς πρώτης σὲ σχέση μετὰ τὴν καθαρότητα τῆς δεύτερης.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτά, ἄλλες ἀφορμὲς γιὰ νὰ ὑποστηρίξουμε τὴ λαϊκότητα τοῦ ἐπιθέτου ἀρτιγέννητος μᾶς δίνουν οἱ χρήσεις συγγενῶν του λέξεων, μετὰ κατάληξη -γεννητος, ἀπὸ τοὺς λεξικογράφους, ποὺ τὶς χρησιμοποιοῦν ὡς ἐρμηνεύματα ἄλλων¹, κυρίως σὲ -γενῆς ἢ μετὰ ἄλλη κατάληξη, λέξεων, προφανῶς περισσότερο καθαρῶν:

Ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον χρησιμοποιοῦνται τὸ αὐτογέννητος² ὡς ἐρμηνεύματα τοῦ αὐτολόχευτος, ἐνῶ στὸ λεξικὸ Σούδα ἡ ἴδια λέξη ἐξηγεῖ τὸ αὐτογενεθλον. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μετὰ τὰ νεογενῆς - νεογέννητος. Ἐνῶ τὸ νεογενῆς μαρτυρεῖται σὲ κλασσικοὺς συγγραφεῖς, ὅπως Αἰσχ. Χοηφ. 530 νεογενῆς δάκος, Πλάτ. Θεαίτ. 160 Ε νεογενοῦς παιδίου (μετὰ τὴ σημασία τοῦ ἀρτιγενῆς), καὶ τὸ συνιστᾷ ὁ Πολυδεύκης ὡς δόκιμο ἐπίθετο γιὰ χαρακτηρισμὸ ἐνὸς νεαροῦ φυτοῦ ἢ δένδρου (πβ. I,231), πάλι ὁ Φώτιος καὶ ἡ Σούδα χρησιμοποιοῦν τὸ νεογέννητος ὡς ἐρμηνεύματα ἄλλων συνωνυμῶν λέξεων: Φώτιος, Λεξ., I, σελ. 442 (Naber) νεογιλλόν: νεογέννητον, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι στὴν ἐποχὴ καὶ τῶν δύο αὐτῶν λεξικογράφων τὸ νεογέννητος καὶ ὅλα τὰ ρηματικὰ ἐπίθετα σὲ -γεννητος ἦταν στὴν καθημερινὴν χρῆση. Τοῦτο ὀφείλεται πιθανότατα στὸ λαϊκὸν χαρακτήρα ποὺ προσέλαβαν τὰ ἐπίθετα αὐτά κατὰ τοὺς ὕστερους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος³.

1. Τὰ ἐρμηνεύματα τῶν λεξικῶν καὶ τῶν γραμματικῶν συγγραμμάτων τῆς ὕστερης ἀρχαιοελληνικῆς καὶ βυζαντινῆς περιόδου ἀποτελοῦν μιὰ ἀπὸ τὶς πρὸ γνήσιες πηγὲς τῆς Κοινῆς γλώσσας: πβ. A. Thumb, Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus, Strassburg 1901, σελ. 217.

2. Δόκιμο καὶ κλασσικὸ ἀπέναντι σ' αὐτὸ φαίνεται τὸ αὐτογενῆς: Αἰσχ. Ἰκέτ. 8 αὐτογενεῖ φυσαρορία, ἐνῶ τὸ αὐτογέννητος ἀπαντᾷ μόνο σὲ μεταγενέστερους συγγραφεῖς: Κλήμης Ἀλεξ., Ὁμιλ. 16.16 γεννητὸν ἀγεννήτω ἢ καὶ αὐτογεννήτω οὐ συγκρίνεται, καὶ ἀργότερα.

3. Κάτι παρόμοιο πρέπει νὰ ἔχουμε καὶ στὸν Ἡσύχιον: ὀφιγενές: καὶ ὀφιγέννητα. βραδέως γεννηθέντα (ἐκδ. Schmidt). Ἡ προτίμηση ὀφιγέννητα ἀπὸ τὸν Schmidt μᾶς φαίνεται δικαιολογημένη, γιὰτὶ καὶ ἄλλοῦ, ὅπως ἀναφέραμε, χρησιμοποιοῦν ὁ Ἡσύχιος ἐπίθετα σὲ -γεννητος ὡς ἐρμηνεύματα ἄλλων λέξεων. Πιθανῶς στὸ ὀφιγενῆτα τῶν κωδίκων (τὸ ὁποῖο ὁ Latte διαβάζει ὀφιγενῆ τά...) νὰ ἔχουμε μιὰ παράλειψη τοῦ δευτέρου ν καὶ ἐνὸς δευτέρου συμπλέγματος τ α ποὺ θὰ ἦταν τὸ ἄρθρο.

Μεγάλη σημασία ἔχει ἀκόμη καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἐπίθετο ἀρτιγέννητος τὸ βρίσκουμε καὶ σὲ ἄλλα ἔργα τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπως :

Ἄλέξανδρος 13 ἐρπετόν τι ἀρτιγέννητον, Ἐνάλ. Διάλ. 12.1 αὐτὴν τε καὶ βρόφος αὐτῆς ἀρτιγέννητον. Ὅπως τονίσαμε καὶ στὴν εἰσαγωγή (σελ. 76), ὁ Λουκιανὸς δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς αὐστηροὺς ἀττικιστές. Ἔτσι πολλοὺς ἀπὸ τοὺς λεκτικοὺς τρόπους, πού μὲ ἀφορμὴ τους εἰρωνεύεται φαινομενικὰ τοὺς ἀδαεῖς στὸ γνήσιο ἀττικὸ λόγιο (ἐνῶ στὴν πραγματικότητα σκώπτει αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τοὺς λεξιθῆρες Ἀττικιστές ἢ Ψευδαττικιστές), συμβαίνει νὰ τοὺς χρησιμοποιῇ ὁ ἴδιος κάπου ἄλλοῦ στὰ ἔργα του¹, ὅπου γράφει φυσικὰ καὶ χωρὶς καμιά ἰδιαίτερη σκοπιμότητα. Γι' αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ ἀρτιγέννητος εἶναι λέξη τῆς δικῆς του συνήθειας καὶ πρέπει νὰ τὴν εἶχε χρησιμοποιήσει ἐδῶ γιὰ λεκτικὸ παιχνίδι, ὅπως κάνει καὶ μὲ πολλὲς ἄλλες λέξεις ἢ γραμματικὲς χρήσεις, τόσο μ' αὐτὲς πού βρίσκονται σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸ διάλογο, ὅσο καὶ μὲ ἄλλες πού ἀπαντοῦν σὲ ἄλλους διαλόγους, πού ἔχουν νὰ κάνουν μὲ γραμματικὰ θέματα².

2, 165, 15: Ὅλους :

Ἐνας λόγος πού συνετέλεσε ὥστε νὰ ἀχθοῦν οἱ ἐκδότες καὶ οἱ μελετητὲς αὐτοῦ τοῦ λόγου τοῦ Λουκιανοῦ νὰ θεωρήσουν τὸ ἀρτιγένειος ὡς ἀδόκιμη καὶ κοινότερη λέξη ἀπέναντι στὸ ἐννοούμενο ὡς δόκιμο ἀρτιγενής, καὶ, ἐπομένως, νὰ τὸ κρατήσουν ἀνεπιφύλακτα στὸ κείμενο, εἶναι ὅτι δὲν πρόσεξαν ἕναν ἄλλο σολοικισμὸ μέσα στὴ γειτονικὴ λέξη ὄλους. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἐνόησαν πῶς τὸ ὄλους ἀρτιγενείους σημαίνει «δόλοκληρους ὄριμους σολοικισμοὺς», «δόλοκληρα θηρία σολοικι-

(Δηλ. τὸ λῆμμα θὰ ἦταν γραμμένο ΟΥΓΙΓΕΝΝΗΤΑΒΡΑΔΕΩΣ κ.λ.π.). Ἄλλα ζεύγη συνωνύμων μὲ αὐτὴν τὴν κατάληξη ἀπαντοῦν τά : Πορογενής - πορογέννητος καὶ ὕφιγενής - ὕφιγέννητος.

1. Τὸ ἄ μὲν... ἄ δέ, τὸ ὁποῖο σκώπτει στὸ διάλογο αὐτὸ (κεφ. 1), τὸ βρίσκουμε στὸ διάλογο *Τίμων* 57 καὶ ἄλλοῦ. Ἐπίσης τὸ ἄν μὲ Μέλλοντα, πιὸ κάτω κεφ. 3, τὸ συναντᾶμε στὸ ἔργο Ἐναβιοῦντες ἢ Ἀλιεὺς 29 καὶ ἄλλοῦ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ἐαυτῶν τοῦ κεφ. 4, στὴ χρήση τοῦ ἀντί γιὰ τὸ ἀ' πρόσωπο τῆς ἀντωνυμίας, πού τὸ ἔχουμε καὶ στὸ Ἀληθοῦς Ἱστορίας 1.6 καὶ ἄλλοῦ, ὅπως καὶ μὲ τὸ ἐξορμῶ (ἀμετάβατο ἀντί γιὰ μεταβατικό, κεφ. 5), πού τὸ χρησιμοποιεῖ παρόμοια στὸ ἔργο *Νεκρικοὶ Διάλογοι* 12.2, καθὼς καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα.

2. Στὰ *Λεξιφάνης* 21 καὶ *Ρητόρων Διδάσκαλος* 16 καυτηριάζει τὴ χρήση τοῦ κᾶτα καὶ τοῦ ἄττα ἀπὸ τοὺς ῥήτορες, ἐνῶ ὁ ἴδιος δὲν δείχνει καμιά συνέπεια σ' αὐτό, ἀφοῦ τὰ χρησιμοποιεῖ, τὸ πρῶτο στὸ *Θεῶν Διάλογοι* 20.12 καὶ στὸ *Νιγρῖνος* 8, τὸ δεῦτερο στὸ *Νιγρῖνος* 7 καὶ *Τίμων* 28. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ πολλὲς ἄλλες χρήσεις· βλ. καὶ W. Schmid, *Attic.*, τ. I, σελ. 53 καὶ 401.

σμοί»¹. Δηλαδή μ' αὐτήν τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ὅλους ἀρτιγενεῖους οἰκονόμησαν τὰ πράγματα ἔτσι, πού ὡς τὴ φράση λέλεται καὶ σεσολοικισται τετραπλῆ (στὸ ἴδιο κεφάλαιο παρακάτω) νὰ μετροῦν τέσσερις σολοικισμούς, ὑπολογίζοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο: 'Ὁ πρῶτος σολοικισμὸς εἶναι γι' αὐτοὺς τὸ ἄρτι σολοικιῶ², ὁ δεῦτερος ἂ μὲν... ἂ δέ³, ὁ τρίτος ὄφελον...δυνήση καὶ ὁ τέταρτος τὸ ἀρτιγενεῖους⁴. Στὴν προσπάθειά τους ὅμως αὐτῇ, νὰ ρυθμίσουν δηλαδή τὸν ἀριθμὸ τῶν σολοικισμῶν ἔτσι, πού τὸ ἀρτιγενεῖους ν' ἀποτελεῖ τὸν τέταρτο σολοικισμό, δέχτηκαν ὅλοι οἱ ἐκδότες τὸ τετραπλῆ τοῦ κώδικα N (τοῦ 15. αἰ.) καὶ δὲν ἔλαβαν καθόλου ὑπόψη τὴ σύμφωνη παράδοση τοῦ τριπλῆ ὅλων τῶν ἄλλων κωδίκων, ὅπου ἀνήκουν καὶ οἱ ἀρχαιότεροι καὶ καλύτεροι.

Παράλληλα μὲ αὐτὸ εἶδαν μέσα στὴ φράση ἐπεὶ ὄφελον καὶ νῦν ἀκολουθῆσαι δυνήση μόνον ἓνα σολοικισμό, τὸ ὄφελον + δυνήση (τὴ σύνταξη δηλ. τοῦ ἄκλιτου ὄφελον μὲ ὀριστική), ὥστε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἀμέσως πῶς κάτω ἀπ' αὐτὸ φράση τοὺς τρεῖς ἀγνοήσας, μετρώντας φυσικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅπως ἀνέφερα πῶς πάνω. Ἀνάλογα δηλ. θεώρησαν τὸ ὄφελον... δυνήση ὡς τρίτο σολοικισμό μέσα στὸ γενικὸ σύνολο τῶν σολοικισμῶν πού ἔχουν γίνεαι ἀπὸ τὴν ἀρχή ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο. Ὅμως, ὅπως παρατήρησα πῶς πάνω (σελ. 78), ὑπάρχουν τρεῖς σολοικισμοὶ μόνον στὴ φράση ἐπεὶ ὄφελον καὶ νῦν ἀκολουθήσει δυνήση, ὅπου ἀναφέρεται τὸ τρεῖς ἀγνοήσας, καὶ, ἐπομένως, ἐπιτρέπεται νὰ ἀναγνωρίσουμε σολοικισμό καὶ στὴ λέξη ὅλους⁵, ἀφοῦ παραδεχτοῦμε πῶς δὲν ἔχει τὴ σημασία τοῦ «δόλοκληρος», ὅπως συνέβαινε στὴν κλασσικὴ ἀττικὴ ἀρχαιότητα, ἀλλὰ τοῦ «πᾶς», ὅπως συνηθιζόταν στοὺς μεταγενεστέρους⁶. Ἡ φράση δηλ. ὅλους ἀρτιγεννήτους σημαίνει: ὅλοι, καὶ οἱ

1. Πβ. M. D. Macleod, στὴ σειρά Loeb, τ. VIII, σελ. 9 three whole bearded monsters I've just perjured up καὶ τὰ σχετικὰ ἐρμηνεύματα στὸν Thesaurus καὶ τὸ Greek - English Lexicon τῶν Liddell - Scott - Jones· κάτι ἀνάλογο μᾶς δίνει καὶ ὁ Lehmann, ὅπ. παραπ., σελ. 488.

2. Ἡ σύνταξη τοῦ ἄρτι μὲ Μέλλοντα, πβ. Φρόνιχο, Ἐκλογή, σελ. 70 (Rutherford), Μοίρη, 68 (Pierson) κ.ά.

3. Ἀντὶ τοῦ τινὰ μὲν ... τινὰ δὲ ἢ τὰ μὲν ... τὰ δέ, πβ. Ὁμαῖ Μάγιστρο, σελ. 48 (Ritschl) καὶ M. D. Macleod, ὅπ. παραπ., σελ. 7.

4. Τὴν ἴδια ἀριθμηση κάνει καὶ ὁ A. Baar, ὅπ. παραπ., σελ. 12.

5. Τὸ ὅλους, μαζὶ μὲ τὸ ἀρτιγεννήτους καὶ τὸ ἀμαρτάνοντα (πῶς κάτω στὸ ἴδιο κεφάλαιο) θὰ ἀποτελέσουν μιὰν ἄλλη τριάδα σολοικισμῶν, ὅπου ἀναφέρεται τὸ τριπλῆ τῶν καλύτερων κωδίκων (βλ. παρακ., σελ. 85).

6. Ἐβδομήκοντα, Βασιλ. I 14.23 ὅλη πόλις (=πᾶσα πόλις)· πβ. καὶ Λεξικά Liddell - Scott - Κωνσταντινίδη κλπ. (στὸ λῆμμα ὅλος). Λιβάνιος 4.596.1 τοῦτο δὲ πάντως ὅλαις ἀν μηχαναῖς ἐθιγρόμην Νόννος, Διον. 47.482 Ἰναχίδας ὅλας οἴστρησε γυναίκα.

τρεις σολοικισμοί είναι νεογέννητοι, φρέσκοι, σολοικισμοί δηλαδή που τους έκανα τώρα, αυτή τη στιγμή με τα τελευταία μου λόγια (σάν να έχουν παλιώσει πιά εκείνοι που τους έκανε πιο μπροστά).

Έκτός όμως από την εικόνα που μάς δίνει η παρουσία του *δλος* = *πᾶς* στους μεταγενεστέρους (βλ. σελ. 84, σημ. 6), η εμφάνιση της λέξης αυτής, μ' αυτή τη σημασία, στον ίδιο το Λουκιανό άλλου, στο *Ζεὺς Τραγωδός* 9 οὗτος δὲ *δλοις* *μετάλλοις* *πλουσιώτερός ἐστιν* (= σὲ ὅλα τὰ μέταλλα...) μάς πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ὁ Λουκιανὸς στηρίζει γραμματική «ἄμιλλαν» καὶ ἐκμεταλλεύεται τὴ χρήση τῆς ἀντωνυμίας *δλος* στους μεταγενεστέρους¹ με τὴ σημασία τοῦ *πᾶς*, γιὰ νὰ στηλιτεύσει τὸ σχολαστικισμὸ τῶν σύγχρονών του αὐστηρῶν Ἀττικιστῶν. Σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα μάς ὀδηγοῦν καὶ οἱ ἀκόλουθες σκέψεις:

α) Οἱ λέξεις *δλους*, *ἀρτιγενήτους* καὶ *ἀμαρτάνοντα*² συνιστοῦν τὸ *τριπλῆ*³ τῶν χειρογράφων σάν ἓνα δεύτερο τριμελὲς σύνολο σολοικισμῶν, ξεχωριστὸ ἀπὸ τὸ προηγούμενο ἐπίσης τριμελὲς σύνολο πού ἀποτελοῦν τὰ *ὄφελον*, *δυνήση* καὶ *ἀκολοθησείν*. Αὐτὴ ἡ δεύτερη τριάδα δὲν ἔχει καμιά σχέση με τὸν ἀριθμὸ τῶν σολοικισμῶν πού ἔχουν γίνεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο. Ἄν δὲν ἀναζητήσουμε λοιπὸν σολοικισμὸ στὸ *δλους*, δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογηθῆ τὸ *τριπλῆ* τῶν περισσώτερων καὶ καλύτερων κωδίκων⁴, ἐνῶ θὰ δείξουμε σεβασμὸ στὴ χειρόγραφη παράδοση, ἂν πάρουμε ὡς δεδομένο ὅτι τὰ *δλους*⁵, *ἀρτιγενήτους* καὶ

¹ Ἀνθολ. Παλατ. 5.217 (Παῦλ. Σιλεντ.) *χρυσὸς δλος κλήδας ἐλέγχει*,

7.679 (Σωφρ.) *κτῆμασι μὲν πολὺὸλβος δλων πλέον, ὧν τρέφε Κύπρος*.

Κάτι ἀνάλογο ἔχουμε καὶ στους παπύρους, ὅπου μαζί με τὸ *πᾶς* ἡ λέξη *δλος* ἔχει τὴν ἴδια με ἐκεῖνο σημασία:

P Lond. 404.15 (4.αί. μ.Χ.) *ἀσπάζομαι . . . πάντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ δλους κατ' ὄνομα*

P Iand. 13.20 (4.αί. μ.Χ.) *πάντες οἱ ἀδελφοί σου κατ' ὄνομα δλοι, κ.ἄ.*

1. Ἄπ' ὅ,τι φαίνεται, ἡ χρήση αὐτὴ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ποίηση, γιὰτι ἔχουμε τὴν ἴδια σημασία τοῦ *δλος* στὸ Σοφοκλῆ, *Αἴας* 1105 *ὑπαρχος ἄλλων δεῦρ' ἐπλευσας, οὐχ' ὄλων στρατηγός*. Βλ. καὶ A. C. Pearson, *The Ajax of Sophocles*, Cambridge 1937, σελ. 161· δὲν ἔχει δίκιο ὁ J. C. Kamerbeek, *The Plays of Sophocles*, Leiden, 1963, Μέρος I, σελ. 214, νὰ ὑποστηρίξει ὅτι τὸ *δλων* αὐτὸ εἶναι οὐδετέρου γένους γενικὴ πληθυντικὴ με παράλειψη τοῦ ἄρθρου *τῶν* (ὁ πληθυντικὸς τοῦ οὐδετέρου γένους με τὸ ἄρθρο: τὰ ὅλα = τὰ πάντα εἶναι δόκιμη ἄττικὴ χρήση).

2. Στὸ ἴδιο κεφάλαιο πιδὸ κάτω.

3. Βλ. παραπ. σελ. 84, σημ. 5.

4. Βλ. τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τοῦ M. D. Macleod στὴν ἐκδοση τῆς Ὁξφόρδης, καθὼς καὶ τὴν ἐκεῖ εἰσαγωγή του, σελ. XV καὶ XVI.

5. Ἄπὸ τίς λέξεις πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο, ἀπὸ τὴ φράση *δλους ἀρτιγενεῖους*... μέχρι τὸ *τετραπλῆ*, μόνο τὸ *δλους* (ἐκτός βέβαια ἀπὸ τὰ *ἀρτιγενήτους* καὶ *ἀμαρτάνοντα*) προσφέρεται γιὰ σολοικιστικὴ ἐκμετάλλευση, ἐνῶ ὁ ἄλλος λόγος εἶναι στέρα δόκιμος ἄττικὸς καὶ δὲν ἐπιδέχεται καμιά συζήτηση.

ἀμαρτάνονται¹ ἀποτελοῦν δεύτερη τριάδα σολοικισμῶν, στὴν ὁποία ἀνταποκρίνεται τὸ *τριπλῆ*.

β) Στὸν ἴδιο διάλογο πιὸ κάτω, στὸ κεφάλαιο 8, γράφει ὁ Λουκιανός: *κἀγὼ μὲν καλῶ τοὺς βελτίστους ἵεναὶ ὄλους... οἶμαι γάρ σε κἂν νῦν δυνήσεσθαι τοσοῦτων γε ἐπακούσαντα τῶν ἐξῆς λεγομένων*. Δηλαδή θὰ καλέση πάλι ὁ Λουκιανός, μετὰ τὴν ἔμμεση παρέμβαση τοῦ Σωκράτη τοῦ ἀπὸ *Μόφου*², ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς καλύτερους σολοικισμούς, καὶ μάλιστα μερικοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶχαν γίνεῖ σὲ προηγούμενα κεφάλαια, γιὰ νὰ δώσῃ ἄλλη μιὰ εὐκαιρία στὸ Σολοικιστῆ νὰ τοὺς ἐπισημάνῃ. Μέσα σ' αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ ξανακαλεῖ τώρα εἶναι καὶ τὸ *ὄλους* μὲ τὴ σημασία τοῦ *πάντας*³, καθὼς καὶ οἱ: *Κἂν δυνήσεσθαι* (δηλ. τὸ δυνητικὸ ἂν μὲ *Μέλλοντα*, παρόμοια μὲ τὸ *συνήσων ἂν* τοῦ κεφ. 2), *φῆς οὐ δυνήσεσθαι* (ἀντὶ γιὰ τὸ δόκιμο *οὐ φῆς δυνήσεσθαι*, ὅπως τὸ *φῆς οὐ σολοικίζειν* τοῦ κεφ. 1), *ἀνέφωγε* (ὡς ἀμετάβατο, ἀντὶ γιὰ τὸ μεταβατικὸ τῶν δόκιμων Ἀττικῶν, παρόμοιο μὲ τὸ *διέφθορας* τοῦ κεφ. 3), *κατὰ σφῆς αὐτοὺς* (δηλ. ἡ χρῆση τοῦ γ' προσώπου τῆς ἀντωνυμίας γιὰ τὴν ἐκπροσώπηση τοῦ α', ὅπως ἀκριβῶς τὸ *οὐδὲν γνωσόμεθα τῶν ἑαυτῶν* τοῦ κεφ. 4). Αὐτὴ ἡ σολοικιστικὴ χρῆση τοῦ *ὄλους* στὸ κεφάλαιο 8, ἀνάμεσα σὲ ἄλλους σολοικισμοὺς ποὺ εἶχαν γίνεῖ πιὸ μπροστὰ⁴ καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ πραγματικὰ γλωσσικὰ ἀτοπήματα, μᾶς παραχωρεῖ τὸ δικαίωμα νὰ σκεφτοῦμε ὅτι καὶ ἐδῶ, στὸ κεφάλαιο 2, τὸ *ὄλος* χρησιμεύει σὲ σολοικιστικὸ παίγνιο, δηλ. χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ Λουκιανὸ σκόπιμα μὲ τὴ σημασία τοῦ *πᾶς*.

γ) Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη θὰ μπορούσε νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἀπόδοση *three whole bearded monsters*, ποὺ δίνει ὁ Macleod στὴ φράση *ὄλους ἀοτιγενεῖους*, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάλογη ἐρμηνεῖα αὐτῆς τῆς φράσης ἀπὸ τοὺς ἄλλους μελετητές⁵: Αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα ποὺ ἔχει ἡ ἐρώτηση *τίνας τρεῖς*; ποὺ ἀπευθύνει ὁ Σοφιστῆς στὸ Λουκιανό. Αὐτὸς ρωτᾷ προφανῶς γιὰ τὸ «ποιοὶ εἶναι» καὶ ὄχι «τί λογῆς εἶναι» αὐτοὶ οἱ τρεῖς σολοικισμοί. Γιατί, ἂν μὲ τὴν ἐρώτησή του αὐτὴ ἐννοοῦσε «τί λογῆς», δὲ θὰ χρησιμοποιοῦσε τὴν ἀντωνυμία *τίς*, ἀλλὰ τὴν ἀντωνυμία *ποῖος*, ἡ ὁποία

1. Βλ. παρακ., σελ. 87.

2. Κεφάλαια 5 ἕως 7.

3. Βλ. M. D. Macleod, Loeb VIII, σελ. 25.

4. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντιτείνῃ ὅτι ὁ Λουκιανὸς κάνει βέβαια ἐπαναλήψεις σολοικισμῶν, ἀλλὰ ὄχι μὲ τίς ἴδιες ἀκριβῶς λέξεις, γιὰτὶ ἔχουμε ἐπανάληψη τοῦ *φῆς οὐ...* στὰ κεφ. 1 καὶ 8, καὶ τοῦ *λαγῶ*, στὸ κεφ. 3: *μεθεῖσα θεῖν λαγῶ... καὶ νῦν ἔξεστιν ἰδεῖν τὸν λαγῶ*, ὅπου ἐπαναλαμβάνει τὸ σολοικισμὸ μὲ τὴν ἴδια λέξη (= *λαγῶ*, ἀντὶ γιὰ τὸ δόκιμο *λαγῶν*).

5. Βλ. παρακ., σελ. 84, σημ. 1.

στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀποβλέπει στὸ «ποιόν» αὐτοῦ γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται ἡ ἐρώτηση. Ἀνάλογα, τότε μόνο θὰ εἶχαμε τὸ ὄλος μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «δόκκληρος», ἀφοῦ τὸ ὄλος μόνο μ' αὐτὴ τὴ σημασία θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποιηθῆ σὲ μιὰ ἀπάντηση σχετικὴ μὲ τὸ «ποιόν», τὸ εἶδος δηλ. τοῦ πράγματος στὸ ὁποῖο ἀφορᾷ ἡ ἐρώτηση. Ὅμως κάτι τέτοιο τὸ ἀποκλείει ἡ ἀντωνυμία τίνας τῆς ἐρώτησης, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ ἀπάντηση ὄλος πρέπει νὰ ἀποδῖνῃ τὴ σημασία τοῦ πάντας, ἔτσι πού νὰ βρισκεται σὲ ἀπόλυτο συσχετισμὸ μ' αὐτήν.

2,166,2: Ἄμαρτάνοντα :

Ὁ τρίτος σολοικισμὸς ὁ ὁποῖος συμπληρώνει τὸ δεῦτερο σολοικιστικὸ τρίπτυχο, ὅπου ἀναφέρεται τὸ λέλεκται καὶ σεσολοίκισται τριπλῆ (βλ. παραπ., σελ. 85), εἶναι ἡ ἐσφαλμένη, γιὰ τὸ νόημα τοῦ χωρίου αὐτοῦ, μετοχὴ ἄμαρτάνοντα¹. Προφανῶς, χρησιμοποιώντας ὁ Λουκιανὸς τὸ ἀπλὸ ἄμαρτάνοντα ἐδῶ, συμμορφώνει τὴ χρῆση αὐτὴ τοῦ ἀπλοῦ ρήματος, προκειμένου γιὰ λεκτικὰ σφάλματα, μὲ τὴ συνηθισμένη καὶ κανονικὴ του μαρτυρία στοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς μεταγενέστερους Ἑλληνας. Οἱ τελευταῖοι, σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσι, χρησιμοποιοῦσαν τὸ ρῆμα ὡς ἀπλό, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς Ἀττικούς, πού, γιὰ τὴν περίπτωσι τῶν λεκτικῶν ὀλισθημάτων, συνήθιζαν τὸ ρῆμα σύνθετο μὲ τὴν πρόθεσι διὰ. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὸ ἀντίστοιχο οὐσιαστικὸ διαμαρτία.

Ἄν ἐξετάσουμε τὸ διαμαρτάνω μὲ τὴ γενικὴ ἔννοια τοῦ «ἀποτυγχάνω», «σφάλλωμαι», τὸ βρισκουμε στοὺς κλασσικοὺς χρόνους² μόνο σὲ ἄττικούς πεζογράφους, μὲ ἰδιαίτερη μάλιστα συχνότητα στὸν Ἰσοκράτη καὶ τὸ Δημοσθένη, ἐνῶ λείπει ἐντελῶς στοὺς ποιητὲς. Στους μεταγενεστέρους ἔχουμε ἀρκετὰ παραδείγματα, ἰδιαίτερα ὅμως σ' αὐτοὺς πού ἐπηρεάζονται ἄμεσα ἀπὸ τὸν Ἀττικισμὸ³, ὅπως ὁ Λουκιανός⁴, ὁ Δίων Χρυσόστομος, ὁ Φιλόστρατος καὶ ὁ αὐστηρότερος ἀπὸ τοὺς Ἀττικιστὲς Ἀριστείδης (σ' αὐτὸν τὰ παραδείγματα εἶναι πάρα πολλά). Τὸ ρῆμα αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀκόμη σὲ μεταγενεστέρους πού ἀπηχοῦν ἀττικιστικὴ ἐπίδρασι, ὅπως ὁ Πλούταρχος, ὁ Λογγῖνος, ὁ Ἀλκίφρων κ. ἄ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ λείπει πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ τοὺς Ἑ-

1. Δόκιμο γιὰ τὴν ἀπόδοσι τῆς ἔννοιας «σφάλλω», γενικά, ἢ «κάνω λεκτικὸ σφάλμα», ἰδιαίτερα, ἦταν στοὺς ἀττικούς τὸ διαμαρτάνω.

2. Πβ. E. A. Sophocles, Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods, Cambridge 1887, στὸ λῆμμα διαμαρτάνω.

3. Βλ. W. Schmid, Attic., τ. I, σελ. 114, II, σελ. 93 καὶ IV, σελ. 150.

4. Τίμων 10, Τόξαρις 37, Δίς Κατηγορούμενος 6. Φάλαρις 1.11 κ. ἄ. Τὸ διαμαρτία ὑπάρχει στὰ: Περὶ Θουσιῶν 1 καὶ Θεῶν Διάλογοι 20.9.

βδομήκοντα και εμφανίζεται σπάνια στους πτολεμαϊκούς παπύρους (και εκεί μᾶλλον σ' αὐτούς που δείχνουν κάποια καθαρόλογη διάθεση)¹.

Ἀντίθετα, τὸ ἀπλὸ ἀμαρτάνω ἀπαντᾷ πολὺ συχνὰ στους ποιητές, συχνότατα στὴν Καινὴ καὶ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, καθὼς ἐπίσης καὶ στους παπύρους καὶ τοὺς μεταγενέστερους Ἕλληνες που δὲν ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ ἀττικιστικὸ κίνημα.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν τὴν πρακτικὴ κατοχύρωση τῆς θέσης μας που μᾶς προσφέρουν οἱ μαρτυρίες τῶν κειμένων ἔχουμε καὶ τὴ θεωρητικὴ τῆς ἐπικουρία, που προέρχεται ἀπὸ τοὺς γραμματικούς καὶ τοὺς λεξικογράφους: Ὁ γραμματικὸς Φιλῆμων² χαρακτηρίζει τὸ διαμαρτάνω ὡς ἀττικότερο ἀπὸ τὸ ἀμαρτάνω: ³ Ἀμαρτάνειν δίχα μὲν προθέσεως, κοινῶς λέγεται... μετὰ δὲ προθέσεως, γράφεται Ἀττικῶς. Μετὰ οὖν τῆς διὰ, δηλοῖ τὸ ἀποτυγχάνω, συντασσόμενον γενικῆ...

Παρόμοια ὁ Πολυδεύκης ἀποδέχεται ὡς δόκιμα τὰ διημαρτημένως, διαμαρτία καὶ διημαρτημένως: VI, 204 καὶ 205 τὸ δὲ καίριον καθ' ἑτέραν χρείαν εἶποι ἂν τις καὶ εὐστοχον, ἐπίσκοπον... ὡς τὸ ἐναντίον ἀστοχον..... διημαρτημένον, ἐσφαλμένον καὶ εὐστοχίαν, δυστυχίαν, διαμαρτίαν. καὶ εὐστόχως... διημαρτημένως, ἐσφαλμένως...

Ἡ παραπάνω κατάσταση μᾶς πείθει ὅτι οἱ σύνθετες λέξεις διαμαρτάνω - διαμαρτία, μὲ τὴ γενικὴ τους ἔννοια τοῦ «σφάλω - σφάλμα» ἢ «ἀποτυγχάνω - ἀποτυχία, ἀστοχία», εἶναι δόκιμες μπροστὰ στὶς ἀντιστοιχίες τους ἀπλές, οἱ ὁποῖες φαίνεται πὼς εἶναι ἀδόκιμες. Περισσότερο ὁμως μᾶς πείθει, στὴν κατεύθυνση που μᾶς ἐνδιαφέρουν οἱ δύο αὐτὲς λέξεις, ἡ χρῆση τους προκειμένου γιὰ σφάλματα καὶ ἀστοχίες στὸ λόγο: Τὸ ἀμαρτάνω χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Ὅμηρο (Ὀδ. λ 511 οὐχ ἡμάρτανε μύθων κ.ξ.), τὸ Σοφοκλῆ (π.χ. Αἴας 1096 τοιαυτ' ἀμαρτάνουσιν ἐν λόγοις ἔπη) καὶ τὸν Πλάτωνα⁴ (Γοργ. 489 Β ἐάν τις ῥήματι ἡμάρτη, Πολ. 396 Α ἐν λόγοις ἀμαρτάνουσιν) τὸ διαμαρτάνω, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἀπαντᾷ στὸν Ἰσοκράτη (Βούσ. 4 ποιῆσαι καταφανές ὅτι πολὺ τοῦ δέοντος ἐν ἀμφοτέροις τοῖς λόγοις διήμαρτες)⁵. Μ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ ση-

1. Βλ. Mayser τ. I³, σελ. 213. Πβ. καὶ τὸ λεξικὸ τοῦ Preisigke σ' αὐτὸ τὸ λῆμμα.

2. Ἔκδοση Ossan, σελ. 232.

3. Ὁ Ἀμώνιος προτιμᾷ τὸ διαμαρτάνω μόνο γιὰ τὴ σημασία τοῦ «ἀποτυγχάνω»: ἀμαρτάνει ὁ πλημμελῶν, διαμαρτάνει δὲ ὁ ἀποτυγχάνων. Βλ. K. Nickau, Ammonii de adfinium vocabulorum differentia, Leipzig 1966, πρῆρ. 37.

4. Εἶναι ἀναμφισβήτητη ἡ ἐπίδραση τῆς ποίησης ἐπάνω στὸν Πλάτωνα. Πβ. γενικά: H. G. Gadamer, Plato und die Dichter, Frankfurt 1934 καὶ L. A. Stella, Influssi di poesia e d'arte ellenica nell' opera di Platone. Historia 6 (1932), σελ. 433-472.

5. Στὸν Thesaurus τοῦ Stephanus ὑποστηρίζεται ὅτι ἀπ' αὐτὸ τὸ χωρίο ἔλκει ὁ Λουκιανὸς τὴν ἀνάλογη χρῆση τοῦ διαμαρτάνω καὶ διαμαρτία.

μασία χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα καὶ ὁ Λουκιανὸς στὸ *Νιγρῖνος* 35, πού εἶναι ἀπὸ τοὺς λόγους ἐκείνους, ὅπου ὁ συγγραφέας βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὸ δόκιμο ἀττικὸ ἰδίωμα: *καὶ ἦ τε φωνὴ ἐξέλειπε καὶ ἡ γλῶττα διημάρανε*.

Τὸ οὐσιαστικὸ *διαμαρτία* χρησιμοποιεῖ ὁ Θουκυδίδης, 4.89, καὶ τὸ ξαναβρίσκουμε συχνὰ σὲ μεταγενεστέρους¹, πού τὸ χρησιμοποιοῦσαν μὲ ιδιαίτερη προτίμηση ὡς θουκυδίδεια λέξη², ἐνῶ ἀπουσιάζει πέρα γιὰ πέρα σὲ κάθε ἄλλο συγγραφέα πού δὲν ἦταν ἀττικιστής.

Περισσότερο εὐγλωττη ἀπόδειξη γι' αὐτὴν τὴν εὐαισθησία πού χαρακτηρίζει τὸν ἴδιο τὸ Λουκιανὸ ἀπέναντι στὸ λεκτικὸ τοῦ Θουκυδίδη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν καθαρότητα πού ἔχουν οἱ λέξεις *διαμαρτάνω* καὶ *διαμαρτία* στὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τοῦ Λουκιανοῦ, εἶναι ἡ χρῆση τοῦ οὐσιαστικοῦ *διαμαρτία*, ἀκριβῶς μὲ τὴ σημασία τοῦ γλωσσικοῦ πταίσματος, ἀπὸ τὸ Λουκιανὸ στὸ *Ὑπὲρ τοῦ Πταίσματος* 1 *τῷ μειδιάματι ἐπισημηγμένως τῆς γλώσσης τὴν διαμαρτίαν*.

Ἄπὸ τὴν ἔκθεση αὐτὴ τῆς παρουσίας καὶ χρῆσης τῶν λέξεων *διαμαρτάνω* καὶ *διαμαρτία*, τόσο στὴ γενικὴ τους σημασία, ὅσο καὶ στὴν ιδιαίτερη χρῆση τους προκειμένου γιὰ λεκτικὰ σφάλματα ἢ ἀστοχίες, ἀντλοῦμε τὴν ἄδεια νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι, χρησιμοποιώντας τὴ μετοχὴ *ἀμαρτάνοντα*, ὁ Λουκιανὸς κάνει ἐκούσιο σολοικισμό, ἀφοῦ τὸ δόκιμο ρῆμα στὴν περίπτωσή αὐτὴ φαίνεται πὼς θὰ ἦταν τὸ *διαμαρτάνοντα*.

Μετὰ τὴν ἐπισήμανση καὶ τεκμηρίωση τῶν παραπάνω σολοικισμῶν νομίζουμε πὼς δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ μὴν υἱοθετήσουμε τὴ γραφὴ *τριπλῆ* τῶν περισσώτερων καὶ καλύτερων χειρογράφων, ἀπορρίπτοντας τὴ γραφὴ *τετραπλῆ*, πού προτιμῆθηκε ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς ἐκδότες.

5, 168, 16-17: *Ἐτέρον δὲ <...λέγοντος> λέοντας, Διπλασιάσεις, ἔφη, τοὺς λέοντας*³.

1. Φιλόστρατος, Πλούταρχος, Ἄρατος, Δίων Κάσσιος, Ἄρριανὸς (ἡ παρουσία του στὸ Δίωνα Κάσσιο καὶ τὸν Ἄρριανὸ δείχνει καθαρὰ ὅτι πρόκειται γιὰ λέξη τοῦ Θουκυδίδη).

2. Βλ. καὶ W. Schmid, *Attic.*, τ. II, σελ. 94. Πιθανὸν ὁ Λουκιανὸς νὰ ἐγκρίνη τὸ *διαμαρτάνω* (*Νιγρῖνος* 35) σὰν θουκυδίδειο, μὲ ἀφορμὴ τὸ *διαμαρτία* τοῦ Θουκυδίδη (4.89). Μιὰ φανερὴ θουκυδίδεια ἐπίδραση διακρίνουμε στὸ *Ἐνύπνιον* 8 *τοῦ σώματος τὸ εὐτελές ... τὸ πιναρόν, Νιγρῖνος* 13 *τῆς κόμης τὸ περιεργον ἢ τῆς διαίτης τὸ ἀκόλαστον, 14 τῆς διαίτης τὸ ἀνεπίφθορον* (δηλαδὴ τὸ οὐδέτερο τῶν ἐπιθέτων ἀντὶ γιὰ τὰ ἀφηρημένα οὐσιαστικά).

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, ὅπως μὲ τὰ *διαμαρτάνω* - *διαμαρτία*, συμβαίνει καὶ μὲ τὸ *λελογισμένον* (*Νιγρῖνος* 1), ὅπου, κατὰ τὰ φαινόμενα, ἔχουμε μίμηση τοῦ *λογισμὸς* τοῦ Θουκυδίδη (2.40). Πβ. γι' αὐτὸ καὶ Fr. Allinson, ὅπ. παραπ., σ. XXXVI.

3. Τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα στὴ νεώτερη ἔκδοση ἀπὸ τὸν M. D. Macleod στὴ σειρά τῆς Ὁξφόρδης ἔχει ἔτσι:

λέοντας γΨΝ : δέοντας P et fort. U : λέοντας εἰπόντος S : ἐκλελοχότας jV : lacunam antecedentem statuit Nilèn : <...λέγοντος> conjeci : διαλέγοντας Rothstein ...λέοντας γ : λέγοντας β : ἐξειλοχότας UfjV.

Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ κεφάλαιο αὐτὸ γενικά, ἔχουμε ὡς δεδομένο ὅτι ὁ Λουκιανός, μὲ φερέφωνο τὸ Σωκράτη τὸν «ἀπὸ Μόφου», ἐλέγχει τοὺς σοφιστὲς ἐκείνους πού φιλοτιμοῦνταν νὰ ἀττικίσουν «ἀττικίζειν νομίζοντες»¹. Παρ' ὅλη τους τὴ διάθεση αὐτὴ ὅμως, μὴ γνωρίζοντας σωστά τὶς δόκιμες ἀττικὲς χρήσεις, οἱ ψευδαττικιστὲς παρεξήγησαν πολλὰς φορὲς τὶς ποιητικὲς² ἰδιορρυθμίες μὲ τὸ νὰ τὶς παίρνουν γιὰ ἀττικὲς. Ἀκόμη, παρασυρμένοι, ὄχι σπάνια, ἀπὸ τὰ διάφορα ἀττικιστικὰ λεξικά, ὅπου πολὺ συχνὰ ὀρισμένες ἀττικιστικὲς «συνατάξεις» δὲν εἶχαν κανένα ἀντίκρουσμα στὴ γνήσια ἀττικὴ γλωσσικὴ πραγματικότητα³, προκαλοῦσαν τὴ θυμηδία, γιὰ τὴν οἱ χρήσεις στὶς ὁποῖες τοὺς ὀδηγοῦσαν τὰ λεξικά ἦταν πραγματικὰ ἀλλόκοτες⁴.

Ἐχοντας αὐτὸ ὡς δεδομένο καὶ στηρίζοντας τὶς ὑποθέσεις μας στὸ ρῆμα διπλασιάζεις τοῦ κειμένου φτάνουμε στὶς ἀκόλουθες σκέψεις: Ὅπωςδήποτε, γιὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ πληρότητα καὶ ἡ λογικὴ τῆς παραπάνω φράσης, πρέπει νὰ δεχτοῦμε τὸ χάσμα πού πρότεινε ὁ Nilén (βλ. σελ. 89, σημ. 3) καὶ νὰ τὸ συμπληρώσουμε μὲ τὴ μετοχὴ λέγοντος⁵ καὶ μὲ ἓνα ἄλλο συμπλήρωμα μπροστὰ ἀπὸ τὸ δέοντας⁶, τέτοιο, πού νὰ μπορῇ νὰ δικαιολογῇ τὸ διπλασιάζεις. Γιὰ μᾶς τὸ συμπλήρωμα αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἐνεστωτικὸς ἀναδιπλασιασμὸς δι-μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἀπλὸ δέοντας. Δηλαδή ὁ Σολοικιστὴς χρησιμοποιοῖ αὐτὸ τὸ διδέοντας ὡς αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ τῆς μετοχῆς Ἐνεστωτός τοῦ ρήματος διδέω (θεματικοῦ ἀπὸ τὸ ἀθέματο δίδημι), πού σημαίνει «δένω». Αὐτὸ τὸ κάνει ὁ ἔρασιτέχνης Ἀττικιστὴς, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κραυγαλέο σολοικισμὸ πού θὰ προκαλοῦσε ἡ χρῆση τοῦ δεσμεύω ἢ δεσμῶ, τὰ ὁποῖα

1. Βλ. Φρόνιχο, σελ. 245 (Lobeck).

2. Βλ. W. Schmid, Attic., τ. IV, σελ. 632 καὶ M. D. Macleod, Loeb VIII, σελ. 18. Πβ. καὶ P. Doering, De Luciano Atticistarum irrisore, Diss. Rostock 1916, σελ. 100 (γιὰ τὸ ρῆμα δεδίττομαι).

3. Βλ. Μοίρη, 61 (Pierson) ἀφρνίσαι, Ἀττικῶς. ἐξυρνίσαι Ἑλληνικῶς καὶ Φρόνιχο, σελ. 224 (Lobeck). Τὸ ρῆμα ὅμως ἀφρνίζομαι δὲν ἀπαντᾷ σὲ κανένα ἀττικὸ πεζογράφο· πβ. καὶ W. Schmid, Attic., τ. II, σελ. 191. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ρῆμα σαίρω (γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. στὸ Μοίρη, 355 (Pierson) σαίρειν, Ἀττικῶς. σαροῦν, Ἑλληνικῶς· πβ. καὶ W. Schmid, Attic., τ. I, σελ. 153 καὶ IV, σελ. 675) καθὼς καὶ μὲ τὸ ἀγάλλω, γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. Bachmann, Anecd. I, 14,18 ἀγῆλαι τιμῆσαι θεόν, ἀγαλάσαι. Ἔστι δὲ ἡ λέξις τῶν πάντων Ἀττικῶν... Πβ. καὶ W. Schmid, Attic., τ. II, σελ. 187.

4. Σύγκρινε τὴν κωμικὴ ἐντύπωση πού προκαλοῦν οἱ ποιητικὲς χρήσεις δεδίττομαι, μεθύσης, κορυφαϊότητας καὶ ἐξορῶ στὸ ἴδιο κεφάλαιο. Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειώσουμε ὅτι, παρανοώντας τὰ λεξικογραφικὰ λήμματα, οἱ ἀττικιστὲς αὐτοὶ γλιστροῦσαν συχνὰ σὲ «ψευδαττικισμούς» καὶ «ὑπεραττικισμούς».

5. Ἡ μὲ τὸ εἰπόντος· πβ. τὸ κεφ. 5 γενικά.

6. Τοῦτο ἀποδεχόμαστε σύμφωνα μὲ τὸν κώδ. P καὶ ἐνδεχομένως τὸν U.

στοὺς μεταγενεστέρους¹ εἶχαν ἐκτοπίσει τὸ ἀττικὸ δέω καὶ εἶχαν ἀπασχολήσει γι' αὐτὸ ἰδιαίτερα τοὺς θεωρητικούς τοῦ Ἀττικισμοῦ:

Μοῦρις, 129 (Pierson) Δοῦσιν, Ἀττικῶς. δεσμεύουσιν, Ἑλληνικῶς καὶ 121 Δέω, Ἀττικῶς. δεσμῶ, Ἑλληνικῶς.

Πολυδεύκης VIII, 71 δεῖν καταδεῖν... Δείναρχος δὲ καὶ δοῦσαν τὴν δεσμεύουσιν.

Παρεξηγεῖ ὅμως αὐτὸς ὁ ψευδαττικιστὴς τὰ πράγματα καὶ ἔτσι καταφεύγει σὲ ποιητικὴ² καὶ ὄχι ἀττικὴ χρήση χρησιμοποιώντας τὸ ἀναδιπλασιασμένο ρῆμα (καὶ μάλιστα στὴ θεματικὴ του συζυγία³ ἀντὶ γιὰ τὴν ἀθέματη) καὶ ἀσυναίρετο⁴, ὅπως ἀκριβῶς συνήθιζαν οἱ μεταγενέστεροι, παρασυρμένος ἴσως ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένη ἐντύπωση ποὺ μπορεῖ νὰ δημιουργηθῆ στὸν μελετητὴ τοῦ Ξενοφῶντα⁵ καὶ τοῦ ἀττικιστῆ

1. Ἡ ἐκπροσώπησή τους σ' αὐτοὺς εἶναι πλούσιαι: Πολύβιος 3.93.4 παρήγγειλε λαμπάδας δεσμεύειν. Ἰώσηπος, Ἰουδ. Ἀρχ. 14.348 ἐδέσμευόν τινες Ἰσραηλῶν, Ἰουδ. Πόλ. 1.71 δεσμεῖ δὲ καὶ τὴν μητέρα, Ἡλιδωρος 8.9 δεσμεῖσθαι καὶ φρουρεῖσθαι, Ἀπολλόδωρος, Βιβλ. 2.1.3 ἐκ τῆς ἐλαίας ἐδέσμευεν αὐτὴν κ. ἄ.

Ἀκόμη ἔχουμε πολλὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Καινὴ καὶ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, καθὼς καὶ τοὺς παπύρους: Λουκᾶς 8.29 ἐδεσμεύετο ἀλύσσειν, Ματθαῖος 23.4 δεσμεύουσι δὲ φορτία βαρέα, Γένεσις 37.7 ὄμνη ὑμᾶς δεσμεύειν δράγματα κ. ἄ. P Lond. 1.131^Γ 426 (2 αἰ. μ.Χ.) ἐργάτη δεσμεύοντι ἀγκάλας. P Oxy. VII 1049⁷ (2 αἰ. μ.Χ.) ἐργάταις δεσμεύουσι μανθάκας. P Lond. 46³²⁰ (4. αἰ. μ.Χ.) δεσμεύων λέγει κ. ἄ.

2. Πολλὲς ἰωνικὲς λέξεις, ἀλλὰ καὶ σχηματισμοὶ ἰωνικοί, μῆκαν ὄχι μόνο στὴν ἀττικὴ ποίηση, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὴν πεζογραφία (Ξενοφῶν, Πλάτων, Ἀριστοτέλης): τὸ γεγονός αὐτὸ ἔδωσε μιὰ ἀττικὴ ἐπίφαση στὸ λεκτικὸ αὐτό, καὶ γιὰ τοὺς ἐρασιτέχνες Ἀττικιστές, ποὺ δὲν ἐξέταζαν τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα στὴν οὐσία τους, ἡ παρουσία ἐνὸς τέτοιου λεκτικοῦ τρόπου στοὺς παραπάνω Ἀττικούς ἔδινε τὴν ἄδεια γιὰ τὸ χαρακτηρισμὸ του ὡς «καθαροῦ». Πβ σχετικὰ A. Thumb, ὅπ. παραπ., σελ. 220 κ. ἑ.

3. Βλ. E. Schwyzer, Gramm. I, σελ. 688 καὶ 676.

4. Στὴν Κοινὴ παρουσιάζονται συνήθως ἀσυναίρετα τὰ μονοσύλλαβα δέω, ζέω, πλέω, δέω, πνέω, θέω, τὰ ὅποια στὴν Ἀττικὴ κατὰ κανόνα εἶναι συνηρημένα. Τὸ δέω = δένω, τὸ ὅποιο στὴν Ἀττικὴ συναίρεται σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα, ἐμφανίζεται ἀσυναίρετο στὴν Κοινὴ κανονικὰ παντοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα, ὅπου ἔχουμε ἀσυναίρετα φωνήεντα ε + ο ἢ ε + ω, νὰ συμπύκνωσιν στὸ σχηματισμὸ μὲ τὸ δέω - δέομαι = εἶμαι ἀναγκαῖος, ἔχω ἀνάγκη. Παραδείγματα τοῦ ἀσυναίρετου αὐτοῦ ἔχουμε ἀρκετὰ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους: Πλούταρχος, Περὶ Φυγῆς 6.371 συνδέομεν. Ἀππιανός, Λιβυκὴ 63.381 κατέδενον. Αἰλιανός, Ἱστορ. Ζῶων 3.13 συνδέουσι, Φιλόστρατος, Εἰκόνες 10.879 δέοντες κ. ἄ.

Γιὰ τὸ ἀσυναίρετο αὐτῶν τῶν ρημάτων βλ. Kühner - Blass, τ. I, σελ. 136-138, W. Schmid, Attic., τ. III, σελ. 16, Φρόνιχο, σελ. 220 κ. ἑ. (Lobeck) καὶ Φρόνιχο, σελ. 301 (Rutherford).

5. Ἀνάβ. 5.8.24 διδέασι. Ὅμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπίδραση τῆς ποίησης ἐπάνω στὸν Ξενοφῶντα. Ἄλλοῦ ὁ ἀναδιπλασιασμένος τύπος ἀπαντᾷ ἔξω ἀπὸ ἀττικὰ γραπτὰ μνημεῖα καὶ μάλιστα στὴν Αἰολικὴ (πβ. Γρηγόριο Κορίνθιο, σελ. 619 (Schäfer)):

Φρόνιχου, σελ. 244 (Lobeck) *Διδοῦσιν ἐν τῷ περὶ εὐχῆς Φαβωρίνος οὕτω λέγει, δέον διδοῦσι. Τὸ γὰρ διδοῦσιν ἄλλο τι σημαίνει, τὸ δεῖν. Στὸ διδοῦσιν = δεῖν τοῦ Φρόνιχου δὲν διευκρινίζεται ἀπὸ ποιῶνς χρησιμοποιεῖται ὁ τύπος αὐτός, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργῆται στὸν ψευδαττικιστῆ ἡ ἐντύπωση ὅτι χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς Ἄττικούς.*

Συνοψίζοντας μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Σολοικιστὴς ἀποφεύγει βέβαια τὰ κοινὰ δεσμεύοντας ἢ δεσμοῦντας, ὅπως ἐσκόπευε νὰ κάνῃ¹, στὴν πραγματικότητά ὅμως δὲν μιλάει γιὰ ἀνθρώπους ποὺ «δένουν», ὅπως νομίζει (γιατὶ θάπρεπε νὰ πῆ δούντας)², ἀλλὰ διπλασιάζει (χρησιμοποιεῖ δηλ. διπλασιασμό) τοὺς δέοντας, αὐτοὺς δηλ. ποὺ εἶναι ἀπαραίτητοι, τοὺς ἀναγκαίους (μετοχὴ τοῦ δέω = εἶμαι ἀναγκαῖος)³, καὶ καταντάει ἔτσι νὰ δημιουργῆ κωμικὸ ἀποτέλεσμα, γιὰ τοὺς ἀληθινούς ἀττικιστὲς βέβαια, ὅπως ἐγίνε καὶ μὲ τίς χρήσεις μεθύσης, *δεδίττομαι, κορυφαιότατος, ἐξορμῶν, λῆμμα*⁴ κ.λ.π.

Σύμφωνα μὲ αὐτὰ ποὺ ἐκθέσαμε, φρονοῦμε ὅτι τὸ χωρίο ποὺ μᾶς ἀπασχόλησε πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ ἔτσι :

Ἐτέρου δὲ <λέγοντος δι> δέοντας, Διπλασιάζεις, ἔφη, τοὺς δέοντας.

¹Ιλ. Β, 105 *ἐν δεσμοῖσι διδέντων* (Ἀρίσταρχος). GDI 2156 (Sammlung der griech. Dialekt- Inschriften) *διδεις* (= Δελφοί), Delph. 3(2). 131 (Fouilles de Delphes, τ. III Epigraphie, Paris 1909) *διδέουσα* κ.ἄ.

1. Βλ. παραπ., σελ. 90.

2. Πβ. Μοίρη, 130 (Pierson) καὶ Πολυδεύκη VIII, 71.

3. Εἰκόλα θὰ μποροῦσε νὰ φανῇ τὸ Δ τῶν κωδικῶν σὰν Λ στοὺς ἀντιγραφεῖς.

4. Γι' αὐτὴ τὴ λέξη βλ. R. Crampe, Zu Lukianos. Jahrbücher für Classische Philologie 133 (1886), σελ. 679.